

نوع مقاله: ترویجی

واکاوی شاخصه‌های مسئله جمعیت از دیدگاه علامه مصباح یزدی*

محمدناصر سقایی بی‌ریا / استادیار گروه روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی

biria1390@gmail.com orcid.org/0000-0001-9243-4815

 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>

پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۸

دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰

چکیده

هدف مقاله حاضر واکاوی شاخصه‌های مسئله جمعیت از دیدگاه علامه مصباح یزدی، از جمله ماهیت مسئله جمعیت و ارتباط آن با سایر علوم، دیدگاه اسلام راجع به تکثیر جمعیت، عوامل مؤثر در پدیدآیی مشکل جمعیت در ایران، شیوه و راهبرد برون‌رفت از این مشکل است، که با روش کتابخانه‌ای و تحلیل محتوا به آن پرداخته شده است. نتیجه آنکه از دیدگاه علامه مصباح یزدی ۱. مسئله جمعیت ماهیتی میان‌رشته‌ای دارد و با علوم جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد و فقه مرتبط است؛ ۲. مطلوبیت تکثیر نسل منطبق بر فلسفه آفرینش و یک اصل موضوع کلامی و با توجه به روایات، نزدیک به بدیهی است؛ ۳. عوامل مؤثر در پدیدآیی مشکل جمعیت شامل توطئه دشمنان خارجی، خطای روحانیان، خطای دولت‌مردان، عقب‌ماندگی‌های علمی و رواج فرهنگ راحت‌طلبی جهانی است؛ ۴. تعیین روش در آغاز، بررسی جنبه‌های مختلف موضوع و توجه به نقش عوامل متعدد و جمع‌بندی و اولویت‌بندی مشکلات ضروری است؛ ۵. راهبرد حل مسئله جمعیت، برنامه‌ریزی در جهت تقویت پایه‌های علوم مرتبط با مسئله جمعیت به‌ویژه جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی جمعیت، اقتصاد جمعیت و فقه جمعیت؛ برملا ساختن توطئه‌های دشمن، نقد روشنگرانه جنگ فمینیسم علیه خانواده و نیز برنامه‌های تقویت دینداری به‌ویژه تقویت اعتقاد به ارزش‌های خانوادگی در زمینه فرزندآوری و فرزندپروری، از مجموعه دیدگاه‌های علامه مصباح یزدی نتیجه‌گیری می‌شود. نقش حوزه‌های علمیه در انجام فعالیت‌های فرهنگی، پژوهشی و آموزشی، معرفی نتایج و ارائه تحلیل‌های درست، برجسته است.

کلیدواژه‌ها: جمعیت، جمعیت ایران، شاخصه‌ها، علامه مصباح یزدی.

مقدمه

پیش‌بینی و برنامه‌ریزی دقیق و مستمر را ضروری می‌سازد. همچنین خطر پیری جمعیت، تعدادی از کشورهای جهان از جمله ایران را تهدید می‌کند. برای مثال کشور ژاپن با وجود پیشرفت علمی، تجربه سیاسی و موقعیت بین‌المللی برای جبران عواقب پیری جمعیت که گریبان‌گیر آن شده است، درصدد تأمین نیروی انسانی از کشورهای دیگر است. خطر پیری به دنبال کاهش شدید جمعیت، ضرورت بررسی دقیق عوامل مؤثر در پدیدآیی وضعیت موجود و راهبردها و راهکارهای برون‌رفت از آن را آشکار می‌سازد (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار اعضای کارگروه جمعیت، ۱۳۹۷/۴/۹). علامه مصباح یزدی در زمینه اقتضای رشد جمعیت و تأثیر آن در ابعاد و نهادهای جامعه، بیاناتی دارند که به فهم ماهیت مسئله جمعیت کمک می‌کند. یکی، ارتباط دگرگونی‌های نهاد اقتصاد با رشد سریع جمعیت و دیگری، تأثیر این دگرگونی‌ها در نهاد خانواده و نهاد آموزش و پرورش است.

استاد در زمینه تأثیر رشد جمعیت در نهاد اقتصاد می‌فرمایند:

رشد سریع جمعیت ایجاب می‌کند که برای تأمین معیشت مردم هرچه زودتر، برنامه‌های اقتصادی جدیدتری به کار بسته شود. همچنین بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که برای هر مرحله و حالت خاصی از رشد شیوه‌های صنعتی و فلاحی «جمعیت متناسب» وجود دارد که موجب می‌شود همه افراد جامعه از حداکثر ممکن لوازم رفاه مادی استفاده کنند؛ و هرگونه دگرگونی‌ای در این حد متناسب، اعم از افزایش و کاهش آن، موجب کاهش بهره‌افراد می‌گردد (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۳۷۴-۳۷۵).

ایشان در باب تأثیر دگرگونی‌های نهاد اقتصاد در نهاد خانواده و در نتیجه آموزش و پرورش می‌فرمایند:

در تأثیر خانواده در آموزش و پرورش کافی است توجه کنیم که کسر قابل ملاحظه و چشم‌گیری از کج‌روان و جنایت‌کاران، به خانواده‌های ازهم‌گسسته تعلق دارند. تأثیر دگرگونی‌های نهاد اقتصاد در نهاد خانواده و در نتیجه در آموزش و پرورش به این گونه است که میزان درآمد افراد، در سبک زندگی، شیوه ازدواج و زناشویی، میزان میل به خشونت بدنی و استفاده از نیروی فیزیکی، سن ازدواج و زناشویی، تعداد

در سالیان اخیر مسئله جمعیت، خطر پیری جمعیت و لزوم اقدام لازم برای تکثیر جمعیت بارها توسط رهبر معظم انقلاب مطرح شده است. هدف مقاله حاضر واکاوی شاخصه‌های مسئله جمعیت از دیدگاه علامه مصباح یزدی است. روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و روش پژوهش تحلیل محتواست.

در این مقاله به بیان شاخصه‌های مسئله جمعیت از دیدگاه علامه مصباح یزدی خواهیم پرداخت. ماهیت مسئله جمعیت و ارتباط آن با سایر علوم، دیدگاه اسلام راجع به تکثیر جمعیت، عوامل مؤثر در پدیدآیی مشکل جمعیت در ایران، شیوه برخورد با مشکل جمعیت و راهبرد برون‌رفت از این مشکل، به‌ویژه نقش حوزه‌های علمیه در این زمینه، عمده‌ترین شاخصه‌هایی است که در این مقاله به آن می‌پردازیم. اولین مسئله آن است که اساساً مسئله جمعیت چه ماهیتی دارد و چه علمی متکفل بیان مسائل آن هستند.

اسناد و مدارک موجود پیش از این پژوهش، به بخش‌های متفرقی از برخی آثار و سخنرانی‌های ایرادشده توسط علامه مصباح یزدی پیرامون جمعیت خلاصه می‌شدند که نیازمند واکاوی به منظور استخراج نقطه‌نظرات جمعیتی ایشان بودند. در این پژوهش تلاش شده است تا به صورت جامع به این شاخصه‌ها پرداخته شود. بنابراین، در محورهای مختلف آن، از بیان ماهیت مسئله جمعیت آغاز و تا بررسی راه برون‌رفت از مشکل جمعیتی از دیدگاه علامه مصباح یزدی پیش رفته‌ایم که ارائه این مطالب در یک پژوهش از خلال آثار این مفسر و فیلسوف مغتنم است.

سؤال اصلی این پژوهش آن است که شاخصه‌های مسئله جمعیت از دیدگاه علامه مصباح یزدی کدام‌اند؟

سؤال‌های فرعی آن نیز بدین قرارند: ۱. ماهیت مسئله جمعیت چیست و علوم مرتبط با آن کدام‌اند؟ ۲. آیا تکثیر جمعیت از دیدگاه اسلام مطلوبیت دارد؟ ۳. عوامل پدیدآیی مشکل جمعیت در ایران از چه قرارند؟ ۴. شیوه برخورد با مشکل جمعیت چیست؟ ۵. راهبرد برون‌رفت از مشکل جمعیتی چیست؟

۱. ماهیت مسئله جمعیت و علوم مرتبط با آن

تأثیرگذاری تغییرات جمعیتی بر جامعه و نهادهای مختلف، کاهش یا افزایش جمعیت را در عداد امور مهم قرار می‌دهد؛ امری که مراقبت،

افزایش یا کاهش تعداد نفوس ممکن است دگرگونی‌هایی در امور و شئون مختلف جامعه ایجاد کند و این بخصوص در رشد جمعیت نمایان است؛ زیرا افزایش نفوس غالباً ایجاب می‌کند که سازمان اجتماعی پیچیده‌تر گردد (همان، ص ۳۸۰). در عین حال، ایشان این افزایش یا کاهش را نتیجه رفتار اجتماعی همه یا اکثر افراد برای رسیدن به هدفی واحد نمی‌دانند؛ زیرا هر زن و شوهری به‌انگیزه‌های خاص، به تحدید موالید اقدام می‌کنند یا سر باز می‌زنند و غالباً توجه به آثار و نتایج اجتماعی رشد منفی یا مثبت جمعیت ندارند (همان). بنابراین یک وجه عمده مسئله جمعیت جنبه اجتماعی آن و بیشتر در گرو اقدامات متولیان جامعه است؛ یکی از ابعاد این اقدامات اقتصادی است.

۱-۳. اقتصاد

از دیدگاه علامه مصباح یزدی، تأثیر این موضوع بر وضع اقتصادی جامعه، به‌خوبی ارتباط آن را با رشته اقتصاد نشان می‌دهد (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات جامعه، ۱۳۹۲/۸/۹). به‌عنوان مثال یکی از مسائلی که ارتباط با اقتصاد و تغذیه جهانی دارد این است که: آیا غذای تولیدی در جهان کفاف جمعیت را می‌دهد؟

برخی از اندیشمندان مثل مالتوس لزوم کاهش جمعیت را با ادعای کمبود غذا توجیه می‌کردند. علامه مصباح یزدی در این زمینه معتقد است که عدم توزیع امکانات جهانی به شکل عادلانه علت این امر است. اگر توزیع غذا و امکانات به شکل عادلانه صورت می‌گرفت، میلیون‌ها انسانی که گرسنه هستند از گرسنگی نجات می‌یافتند (همان).

این دیدگاه منطبق بر دیدگاه ناقدان مالتوس نظیر اقتصاددانانی همچون گادوین و کنورسه است. کارل مارکس نیز معتقد بود که منابع در اثر رشد علم و فناوری می‌تواند همگام با رشد جمعیت، رشد کند. جان استوارت میل یکی از بزرگ‌ترین اقتصاددانان قرن نوزدهم میلادی این مشکل را کوتاه‌مدت می‌دانست. گری بکر استاد دانشگاه شیکاگو (برنده نوبل اقتصاد در سال ۱۹۹۲) نیز معتقد است که مشکل اساسی در واقع جمعیت نیست، بلکه مدیریت اقتصاد است (ر.ک: توکلی، ۱۳۹۵).

علامه مصباح یزدی در نقد این نظریه آن را ناشی از تنگناهای اقتصادی ارزیابی نمی‌کنند؛ بلکه ریشه آن را سیاست‌های استعمارگرانه می‌دانند:

فرزندان، میزان مرگ‌ومیر، میزان و نوع بیماری‌های جسمی و روانی، میزان و نوع تغذیه، میزان بهداشت، چگونگی مسکن و لباس، و امور و شئون دیگر مربوط به زندگی خانوادگی آنان تأثیر دارد. از جمله اینکه افراد فقیر امکان استفاده از آموزش و پرورش مطلوب و تحصیلات عالی را به مراتب کمتر از اغنیا دارند (همان).

بنابراین، مسئله جمعیت دارای ابعاد مختلفی است که آن را با علوم مختلفی مرتبط می‌سازد. از دیدگاه علامه مصباح یزدی مسئله تغییرات جمعیتی موضوعی ذو ابعاد و مرتبط با چندین علم است (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات جامعه، ۱۳۹۲/۸/۹).

۱-۱. جمعیت‌شناسی

در بین علوم اجتماعی، رشته جمعیت‌شناسی با مسئله جمعیت ارتباط مستقیم دارد. شرط تأثیرگذاری بر همه ابعاد وجودی انسان، آگاهی نسبت به جمعیت‌شناسی و رابطه آن با مسائل دیگر انسانی است. علامه مصباح یزدی در این مورد اظهار می‌کنند: «اگر کسی تنها جمعیت‌شناسی بداند و رابطه این مسئله را با دیگر مسائل انسانی نداند، نمی‌تواند با استفاده از این علم بر کل حقیقت انسان و ابعاد وجودی مختلف او تأثیر بگذارد» (مصباح یزدی، ۱۳۸۹، ص ۹).

جمعیت‌شناسی به مطالعه علمی، توصیف و تحلیل آماری ترکیب و حرکات جمعیت‌های انسانی، بررسی سیاست‌های جمعیتی و روابط متقابل که میان پدیده‌های جمعیتی و عوامل اقتصادی - اجتماعی و زیستی وجود دارد، تعریف شده است (تقوی، ۱۳۹۹، ص ۸؛ سرایی، ۱۳۶۸). دلیل نیاز به جمعیت‌شناسی آن است که متغیرها و عوامل مؤثر در جمعیت و اصول و قواعد آن در این علم بررسی می‌شود.

۱-۲. جامعه‌شناسی

دگرگونی‌های جمعیت یکی از مصداق‌های دگرگونی شکل و ریخت جامعه به‌عنوان یکی از مباحث جامعه‌شناختی است. علامه مصباح یزدی از دیدگاه جامعه‌شناختی سه چیز را دگرگونی‌پذیر می‌دانند: یکی شکل و ریخت جامعه؛ دوم آنچه در چارچوب هریک از نهادهای جامعه قرار می‌گیرد؛ و سوم کم‌وکیف ربط و پیوندهای متقابل نهادها (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۳۶۰-۳۶۱). وی در این زمینه می‌فرماید:

النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا» (نساء: ۱)؛ ای مردم از پروردگارتان پروا کنید آن کسی که شما را از یک نفس آفرید و از آن زوجش را آفرید و از آن دو، مردان بسیار و زنانی را پراکنده کرد.

علامه مصباح یزدی در اقتضای قدرت توالد و تناسل برای مطلوب بودن تکثیر نسل در اسلام می‌فرماید:

چنین اقتضایی در طبیعت انسان هست، که به‌عنوان موجودی که قدرت توالد و تناسل دارد، افزایش جمعیت یابد (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات جامعه، ۱۳۹۲/۸/۹).

البته در این میان در اثر افزایش جمعیت و پدیدآمدن شرایط پیچیده‌تر اجتماعی به ایجاد نهادهای فزون‌تر اجتماعی نیاز است؛ که نهایتاً می‌تواند عاملی برای برنامه‌های کاهش از نظر اجتماعی قرار گیرد، ایشان در این زمینه می‌گویند:

هرچه جمعیت بشر رو به فزونی نهد، طبعاً ارتباطات اجتماعی هم بیشتر می‌شود؛ چنان‌که فی‌المثل، ارتباطات اجتماعی جامعه شهری به مراتب، بیشتر و پیچیده‌تر از ارتباطات جامعه روستایی یا قبیله‌ای است؛ از این رو جامعه شهری به مؤسسات و دوایری نیازمند است که جامعه روستایی یا قبیله‌ای را به آنها حاجتی نیست. رشد تدریجی جمعیت بشر، کار را به‌جایی رساند که به سازمان‌ها و ادارات بین‌المللی، نظیر دادگاه‌های بین‌المللی نیاز افتاد؛ و چه‌بسا در آینده، ارتباطات چنان بیشتر و پیچیده‌تر شود که برای رفتن و رفتن آنها، به مؤسسات و ادارات بسیار عظیم‌تری، که امروزه بیش‌بینی ناپذیر و ناشناخته است، احتیاج باشد. تأکید می‌کنیم که اینها همه معلول رشد مثبت جمعیت است که خود چیزی بیش از یک «میل» نیست. چه‌بسا تصاعد جمعیت موجب شود عواملی به‌وجود آیند که جمعیت را از آن پس کاهش دهند؛ یا علل دیگری در کار آیند و رشد منفی جمعیت را باعث شوند، یا وقایع و حوادثی همچون طوفان نوح، بخشی عظیم یا اعظم از انسان‌ها را از میان بردارند. پیداست که در هر یک از این موارد، افزونی و پیچیدگی ارتباطات، متوقف یا کمتر خواهد شد (مصباح یزدی، ۱۳۹۱ب، ص ۱۸۹).

در برخی از کشورها اقلیت‌هایی هستند که افراد خانواده آنها هر کدام علاوه بر ماشین‌های شخصی، هواپیمای شخصی هم دارند و در کنار آنان میلیون‌ها مردم هستند که یک وعده غذای کامل هم در روز نمی‌خورند. طبعاً اگر سود فعالیت‌های اقتصادی به‌صورت عادلانه تقسیم شود جمعیت‌های میلیونی مردم گرسنه هم سهمی از این بهره‌ها خواهند برد (مصباح یزدی، ۱۳۹۱الف، ص ۱۶۸).

اقلیت سرمایه‌دار زورگو که یک‌دهم درصد جمعیت روی زمین نیز نیستند، حاضرند بقیه فاسد و نابود شوند؛ اما به منافع خودشان صدمه‌ای وارد نشود. علامه مصباح یزدی در این زمینه می‌فرماید:

دشمن اصلی اخلاقی، اقلیت سرمایه‌دار زورگویی هستند که همه چیز را در خدمت منافع شخصی خودشان گرفته‌اند؛ آنان که حتی یک‌هزارم جمعیت روی زمین را هم تشکیل نمی‌دهند؛ حاضرند نهصد و نود و نه هزارم جمعیت بشری فاسد شوند تا خود به منافع بیشتری برسند. آنان برای تأمین منافع و به فروش رساندن کالاهای ضد اخلاقی خود حاضرند جوانان را در سراسر جهان به بیماری‌های روحی، روانی و جسمانی مبتلا کنند (همان، ص ۲۱۱-۲۱۲).

۱-۴. فقه

از دیدگاه علامه مصباح یزدی یکی از ابعاد مسئله جمعیت جنبه فقهی آن است که از حوزه‌های علمیه انتظار می‌رود نسبت به آن تحقیق و اظهارنظر کنند (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات جامعه، ۱۳۹۲/۸/۹). منظور از جنبه فقهی مسئله جمعیت آن است که احکام پنج‌گانه، یعنی وجوب، حرمت، استحباب، کراهت و اباحت درباره جمعیت بیان شود. مسئله مطلوبیت تکثیر نسل از دیدگاه اسلامی در همین رابطه مطرح می‌شود.

۲. مطلوبیت تکثیر جمعیت از دیدگاه اسلام

مطلوبیت تکثیر نسل در اسلام از دو جنبه قابل بررسی است: یکی فلسفه آفرینش انسان و دیگری اصول موضوعه کلامی در آفرینش انسان.

۲-۱. فلسفه آفرینش انسان و تکثیر نسل

آفرینش جمعیت‌های بسیار انسان از یک زن و مرد، ریشه در فلسفه آفرینش انسان دارد. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا

صورت علم به غرض مولی، در صورت عدم نص، پیوند می‌زنند و به نقل از مرحوم آخوند می‌فرماید: اگر کسی غلام زرخیدی دارد که باید از او اطاعت کند. او می‌داند که مولا الان تشنه است؛ شرایط نیز به‌گونه‌ای است که نمی‌تواند تشنگی خود را ابراز کند و نیاز خویش را به آب بیان کند؛ چنین عبدی که به غرض مولا علم داشته باشد، ولو نصی به آن هم نرسیده باشد، باید غرض مولا را تحقق ببخشد. در مورد تکثیر نسل نیز حکمت خدای متعال در ربوبیت و خلقت انسان روشن است. علامه مصباح یزدی در این زمینه می‌فرماید: اگر کسی بداند غرض خداوند چیست، حق ندارد آن را پشت گوش بیندازد و بگوید که به من چه؟! اگر بدانیم خداوند چیزی را دوست دارد، و حکمت و غرض آفرینش او این اقتضا را دارد، نباید در مطلوبیتش شک کنیم.

در مورد عناوین ثانویه در مسئله جمعیت و اینکه ممکن است مطلوبیت تکثیر نسل تحت تأثیر عناوین ثانویه قرار گیرد، با توجه به اینکه عالم طبیعت، عالم تراحم‌هاست؛ می‌فرماید: گاهی چیزی که ابتدا حلال است، حرام می‌شود و یا حرام است، ولی واجب می‌شود. به نظر ایشان این مسائل به‌منزله اصول موضوعه کلامی است که ابتدا با دلیل عقلی در علم کلام اثبات می‌شود، و افق جدیدی برای اثبات برخی احکام فقهی در مسئله جمعیت، به روی ما باز می‌کند (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات جامعه، ۱۳۹۲/۸/۹).

بعد از بررسی اصل مطلوبیت تکثیر نسل به بررسی سومین شاخصه مسئله جمعیت از دیدگاه علامه مصباح یزدی، یعنی عوامل تأثیرگذار در کاهش جمعیت ایران می‌پردازیم.

۳. عوامل پدیدآیی مشکل جمعیت در ایران

استاد عوامل به‌وجود آمدن و استمرار کاهش جمعیت در ایران اسلامی و رسیدن آن به مرحله بحرانی را موارد زیر می‌داند:

۳-۱. توطئه دشمنان

از دیدگاه علامه مصباح یزدی توطئه‌های دشمنان اسلام، انقلاب و تشیع، یکی از مشکلات اصلی است. گرچه کار طبیعی دشمن، دشمنی کردن است؛ باید کمبودها و فرصت‌هایی که زمینه‌ساز اجرای نقشه‌های دشمن شده، مورد بررسی قرار گیرد (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار اعضای کارگروه جمعیت، ۱۳۹۷/۴/۹).

بنابراین از دیدگاه علامه مصباح یزدی عوامل مقتضی افزایش یا کاهش جمعیت تنها اقتضای قدرت تولید نسل نیست و عوامل دیگری از جمله عوامل اجتماعی نیز می‌توانند در این زمینه نقش‌آفرین باشند. ایشان همچنین از برخی روایات به اهداف اجتماعی امت اسلام در تکثیر از دیدگاه پیامبر اسلام ﷺ اشاره می‌فرمایند:

ایشان با تمسک به روایت «أَكثِرُوا الْوَلَدَ، أَكْثَرُ بِكُمْ الْأَمَمَ غَدًا»، فرزند را زیاد کنید؛ من به دلیل کثرت اولاد شما در روز قیامت بر امت‌های دیگر مباحثات خواهم کرد؛ به چرایی مطلوبیت تکثیر نسل و دلیل مطلوبیت آن اشاره می‌کنند. همچنین به روایت امام صادق ﷺ در این زمینه اشاره می‌کنند که فرمود هنگامی که یوسف برادرش را ملاقات کرد به او گفت ای برادر چگونه توانستی بعد از من ازدواج کنی؟! بنیامین پاسخ داد به‌راستی پدرم مرا امر کرد و فرمود اگر می‌توانی از خودت فرزندی داشته باشی که زمین را به تسیح وزین کنند، این کار را انجام بده، همچنین روایتی که به انتخاب همسر ولود که زیاد فرزند می‌آورد «تَزَوَّجُوا بِكْرًا وَلَوْ دَأَا» اشاره می‌کنند (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات جامعه، ۱۳۹۲/۸/۹).

در نهایت، نتیجه می‌گیرند که: «قطعاً فرزند زیاد در ازدیاد‌گوينده لاله‌الله تأثیر دارد و حتماً مصلحت و حکمتی در آن نهفته است. شبیه آنچه در قواعد اصول فقه انجام شده، باید از اصول موضوعه کلامی برای غنای بیشتر بحث و استخراج و استنباط فروع بیشتر استفاده کنیم (همان).

۲-۲. اصول موضوعه کلامی در تکثیر نسل

علامه مصباح یزدی با استفاده از قاعده کلامی مبتنی بر یک قاعده فلسفی، یعنی افاضه جود و فیاضیت مطلق الهی، به‌عنوان هدف آفرینش، هدف الهی از آفرینش انسان از موجودات پستی مانند خاک، گیاه و اسپرم را، پدیدآوردن موجودی باشعور، فهم، اراده و عشق به خدا می‌داند و به هدف والای تکثیر جمعیت از طریق اسپرمی که «لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَدْكُورًا» (انسان: ۱)، آفرینش انسانی می‌داند که شخصیتی بزرگ از نظر علمی، اخلاقی، سیاسی و مصلح جامعه‌ای باشد. از دیدگاه ایشان، ارزش بالقوه انسانی که مانند حیوانات زندگی می‌کند (حجر: ۳)، برای همه انسان‌ها یکسان است؛ اما اگر انسان موحد و خدانشناس شد، هیچ عددی نمی‌تواند این فاصله را تعیین کند و نباید در مطلوبیت آن شک کرد. همچنین ایشان قاعده فیاضیت خدای متعال را به قاعده اصولی تنجز تکلیف در

۳-۲. خطای روحانیان

به‌طور طبیعی اولین چیزی که برای دولت‌ها اولویت دارد رفع مشکلات اقتصادی کشور است، و آنچه به یک دولت یا نظام ضربه می‌زند اینکه وضع اقتصادی مردم خراب باشد. بر همین اساس، دولت همیشه پرهیز دارد از اینکه هزینه‌هایش زیاد شود تا منابع در اختیار را صرف کارهایی کند که مردم را بیشتر خوشحال می‌کند. اگر خیلی به دولت مردان حسن ظن داشته باشیم و بپذیریم که خودشان و مشاورانشان صادقانه در این زمینه کار کرده و می‌کنند؛ باید بگوییم اشتباه آنها این است که در کنار منافع اقتصادی، خطر رکود و بعد از آن سقوط جمعیت را به حساب نمی‌آورند؛ مسئله‌ای که در درازمدت به منافع اقتصادی آنها نیز ضرر خواهد زد (همان).

۳-۳. عقب‌ماندگی علمی

یکی از رخنه‌های جامعه ما که دشمنان توانستند از آن نفوذ و سوءاستفاده کنند، کمبودهای علمی بود. ما در رشته‌های علوم انسانی و حتی برخی رشته‌های علوم تجربی به‌رغم پیشرفت‌هایی که در بعضی رشته‌ها مانند فیزیک اتمی داشته‌ایم، در اغلب رشته‌های دانشگاهی دچار عقب‌ماندگی هستیم و اساتید به ترجمه مقالات و کتاب‌های دیگران و درس‌هایی که غالباً از دانشگاه‌های خارجی آموخته‌اند و می‌پندارند که وحی منزل است، بسنده می‌کنند؛ و هنرشان این است که همین متون را در دانشگاه تدریس کنند. پس عامل دیگر، ضعف علمی فرهیختگان کشور، به‌ویژه اساتید دانشگاه، و بالخصوص در رشته‌های خاص مرتبط با مسئله جمعیت است (همان).

۳-۴. فرهنگ راحت‌طلبی جهانی

عامل دیگر که به‌ظاهر عامل تأثیرگذار و فعالی نیست، ولی زمینه‌ساز است و ضرر آن نه تنها کمتر از عوامل دیگر نیست و شاید بیشتر هم باشد، فرهنگ عمومی جهانی، یعنی راحت‌طلبی و آسایش و فرار از مسئولیت پرورش و تربیت فرزند است. نفوذ مدرنیته، تجدد و پیشرفت، فرهنگ راحت‌طلبی را نیز به‌همراه خود آورده است. زن و مرد می‌خواهند شبانه‌روز به هر جایی بروند، شب‌نشینی‌ها و ارتباطات جایز و غیرجایز، مشروع و نامشروع داشته باشند و بچه مزاحم آنها نباشد. زن می‌خواهد فارغ از زحمت دوران بارداری، شیردهی و پرورش و تربیت فرزند، راحت باشد. این آفت در درون کشورهای اسلامی نیز وجود دارد؛ به‌ویژه در قشر تحصیل‌کرده و بالاخص در

علامه مصباح یزدی به خطبه‌های نماز جمعه و سخنرانی‌های رسمی در دهه اول انقلاب توسط برخی از بزرگان و استفاده از برخی از روایات با توجیه ظاهری، وضع نامناسب اقتصادی کشور، و اولویت جبران خرابی‌ها و خسارت‌های ناشی از جنگ و بمباران‌ها، با اشاره به اینکه برخی افراد حسن نیت نیز داشتند، می‌فرمایند: «دیدگاه این افراد آن بود که یکی از راه‌ها این است که به‌طور موقت جلوی رشد جمعیت گرفته شود تا هزینه جدیدی بر دوش دولت و نظام گذاشته نشود» (همان). استاد معتقدند که برای مشکلاتی که پیش می‌آید با توجه به اهمیت ارزش‌های دینی باید به فکر راه‌حل بود؛ نه آنکه به عنوان مثال، اقدام اشتباه به کاهش جمعیت کرد. ایشان با طرح این سؤال که آیا باید با توجه به مشکلاتی که با ازدیاد جمعیت همراه است، اقدام به کاهش جمعیت کرد، یا برای آن مشکلات راه‌حلی یافت؟ می‌فرمایند: «معمولاً در مسائل متزاحم، اهم مالاک عمل قرار می‌گیرد و موضوع مهم تعدیل می‌شود. در مسئله جمعیت هم به لحاظ اهمیتش لازم است مشکلات ناشی از آن به گونه‌ای تدارک شود. این اقدامات فراتر از احکام اولیه اسلام، به احکام ثانویه که از اختیارات ولی فقیه مسوول‌الید است، نیاز دارد» (همان).

از دیدگاه ایشان در حوزه مسائل جدید جامعه اسلامی با توجه به نیازهای جدید در اثر تغییر شرایط اجتماعی، که در اثر پیچیده بودن شرایط اجتماعی و فراوانی جمعیت و سایر عوامل اجتماعی و زیست محیطی، امکان برآورده شدن آنها توسط خود مردم وجود ندارد، ضرورت دارد که از سوی مراجع ذی صلاح مقررات خاصی وضع گردد: «سخن ما این است که این مقررات بی‌ریشه نیستند و بی‌حساب و به‌دلخواه افراد تنظیم نمی‌گردند؛ بلکه این مقررات و احکام ثانویه باید در چارچوب قوانین کلی اسلام قرار گیرند» (مصباح یزدی، ۱۳۹۴، ص ۱۰۸).

ایشان ابتلا به آسیب کاهش جمعیت از طریق بهترین و معتمدترین شخصیت‌ها، مانند ائمه جمعه - که کسی در سخن آنها شبهه‌ای نمی‌کرد - را درسی می‌دانند که افراد در اظهارات خویش، بخصوص در موضوعاتی که تخصص ندارند، بیشتر دقت کنند (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار اعضای کارگروه جمعیت، ۱۳۹۷/۴/۹).

۳-۳. خطای دولت‌مردان

شبهه این توجیه برای دولت مردان و سیاست‌مداران داخلی هم هست.

ما از امام، اسلام و منابع دینی فراگرفته‌ایم؟! (همان) پیش از انقلاب، برای مثال، علما نامه‌ای برای اعلیحضرت می‌نوشتند که در جایی چنین اشکالی وجود دارد، و نماینده‌ای می‌فرستند؛ یا اینکه گاهی چند عالم از شهری مهاجرت می‌کردند و غالباً هم به شهر ری می‌رفتند؛ مثل مرحوم حاج آقا حسین قمی از مشهد و برخی دیگر از شهرهای دیگر، در شهر ری بست نشستند. آنها مدتی می‌ماندند و بعد هم می‌رفتند و تمام می‌شد. اوائل نهضت روحانیت در کل کشور همین‌طور بود. هنگامی که امام و سپس آقایان دیگر را دستگیر کردند؛ یک عده از روحانیون چنین کردند. نتیجه چنین حرکتی این بود که نماینده‌ای از طرف شاه تعیین شود، جلسه‌ای تشکیل شود، دولت با آنها مذاکره کند، و امتیازات کوچکی به آنها بدهند.

اما امام راه دیگری را پیشنهاد کردند و آن اینکه روی مسائل جزئی تکیه نکردند؛ بلکه گفتند ریشه مشکلات شاه است و باید همه نیروها روی این مسئله متمرکز شوند و این رژیم باید عوض شود؛ با این رژیم نمی‌توان کار کرد. اگر امروز یک بخش آن را درست کنید، فردا از یک جای دیگر سر درمی‌آورد. امام حتی مارکسیست‌ها را هم در این مبارزه طرد نکرد. شعار امام این بود که همه باهم باشید و باید کاری کنید که رژیم ساقط شود.

وقتی امام در پاریس بودند، افرادی از گروه‌های سیاسی خدمت ایشان رسیدند و پیشنهادهایی مطرح کردند؛ برخی گفتند شاه فقط سلطنت کند و...؛ یکی از افراد فعالی که هم به او اعتماد داشتند و هم سابقه سی یا چهل سال رفاقت با امام داشت، مرحوم آقای صدوقی بود. بعد از همه گفت‌وگوها و پیشنهادهای، امام یک جمله گفتند و آن اینکه برگردید و با پهلوی مبارزه کنید. آنها هم هیچ جواب دیگری نداشتند و راه هم همین بود. اگر امام این کار را نکرده بود، فعالیت‌های آنها به هیچ کجا نمی‌رسید (همان).

۵. راهبرد برون‌رفت از مشکل جمعیتی

حال سخن این است که با توجه به این آسیب‌ها چه راهبرد و راهکارهایی برای افزایش جمعیت وجود دارد؟ باید توجه داشت که راه‌حل‌ها در یک امر خلاصه نمی‌شود؛ شاید راه‌حل‌هایی وجود داشته باشد که اگر به منابع اسلامی مراجعه کنیم به برخی از آنها دست می‌یابیم.

بانوان؛ اولاً دیر ازدواج می‌کنند و بعد از ازدواج کردن دنبال راحتی هستند و به‌زودی بچه‌دار نمی‌شوند و حتی گاهی با نامزد خود شرط می‌کنند که تا چند سال نباید فرزندآوری داشته باشند. این نه توطئه خارجی، و نه نقص در مدیریت داخلی؛ بلکه یک عامل فرهنگی است. راه‌حل این مشکل نیز مبارزه با امریکا و عوض کردن دولت و استیضاح وزیر و چیزهایی از این قبیل نیست. این مشکل، فرهنگ راحت‌طلبی و عدم مسئولیت‌پذیری برای فرزندآوری در اکثریت جامعه وجود دارد. به‌همین دلیل، مؤسسات تربیت کودک، شیرخوارگاه‌ها و امثال اینها روزبه‌روز بیشتر می‌شود. به هر حال، همه اینها یک عامل فرهنگی دارد که همان راحت‌طلبی است (همان).

۴. شیوه برخورد با مشکل جمعیت

از نظر علامه مصباح یزدی لازم است با توجه به امکانات مالی و نیروی انسانی فعال و نیز اهمیت و اولویت مسائل مختلف جمعیت، با تأمل و برنامه‌ریزی دقیق و منطقی ورود کرد. به‌عنوان مثال مشکلات ناظر به مسائل بهداشتی و پزشکی موضوع جمعیت، نمونه‌ای از مشکلات کشور است و در سایر بخش‌های کشور نیز مشکلات کمتر از این نیست. نوع برخورد صحیح با این مشکلات چگونه باید باشد؟ حکم فقهی این مسائل را می‌توان با رجوع به مراجع دریافت کرد. از مقام معظم رهبری سؤال شده و پاسخ آن روشن است؛ هرچند در عمل به آن عزم جدی وجود نداشته است. البته این اختصاص به مسئله جمعیت ندارد؛ بلکه در مسائل اقتصادی مانند ربا هم هست (سخنرانی آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار با جمعی از پزشکان و کارشناسان عرصه جمعیت و سلامت، ۱۳۹۷/۱۰/۶).

۴-۱. تمرکز بر مشکل اصلی

پرسش اساسی این است که با این مشکلات باید چگونه مواجه شد؟ روش‌هایی را امروز در اروپا و نمونه بارزش در فرانسه، بلژیک و مجارستان می‌بینید. در فرانسه که انقلاب کبیر آن گوش و چشم دنیا را پر کرده، وضعشان این‌طور است که مردم در خیابان‌ها در حال اعتراض به نظام سرمایه‌داری‌اند. در امریکا بیش از هشتاد درصد مردم با رئیس‌جمهورشان مخالف‌اند و ضمن گفتن ناسزا به او می‌گویند ما عارمان می‌شود بگوییم امریکایی هستیم. با این شرایطی که دارند، آیا ما باید از آنها کار یاد بگیریم؟!... آیا این است راهی که

۵.۱. لزوم تعیین روش در آغاز

اگر این بخش اصلاح شد، همه چیزهای دیگر قابل اصلاح است، ولی اگر این مسئله حل نشود، کار به نتیجه نمی‌رسد؛ زیرا چه بسا قانونی هم وضع کنند و چند صباخی هم به این مسئله بپردازند و پس از مدتی هم فراموش می‌شود و آتش همان آتش و کاسه همان کاسه (همان).

امروز هم باید بنشینید و در این باره بیندیشید. اولین راه این است که باید کار را پلکانی دید؛ اولویت بندی کرد و مرحله به مرحله انجام داد. در این بخش، یک مسئله ای که اولویت دارد، ریشه مشکل است که باید آن را حل کرد و بعد به کارهای بعدی پرداخت. من نمی‌گویم هیچ کار نکنید؛ اما راه باید مشخص باشد. یا باید مسائل را دسته‌بندی و اولویت بندی کرد و اول کوشید همه نیروهای فعال را در حل مسئله مادر صرف کرد. اگر این مسئله اصلی حل شود، راه برای حل دیگر مسائل باز می‌شود؛ ولی اگر این حل نشود، مشکل در برهه‌ای دیگر خود را به شکلی بروز می‌دهد.

۵-۲-۱. جمع‌بندی و اولویت‌بندی مشکلات
با توجه به تعداد نیروی فعال، دلسوز و مخلص که در کشور داریم، اگر اینها بخواهند در کارهای مختلف پخش شوند، چندان امیدی برای رسیدن به هدف نمی‌توان داشت. ما باید بکوشیم در بخش‌های مختلف این مسئله، مانند عرصه‌های پزشکی، اجتماعی، جمعیت و خانواده، اختیارات زن و شوهر، تربیت فرزند، مسائل اخلاقی، نظامی، سیاسی و... که مطالعاتی داریم، باهم تبادل نظر کنیم و به راهکاری برسیم. انجام این کار از دو طریق ممکن است:

افزون بر این، باید اختلاف سلیقه‌ها و تبدل آرای نیروها را نیز در نظر گرفت. ببینید که طی چند سال گذشته چه قدر نوسان در افکار و موضع‌گیری‌های افراد پیدا شده است. برای مثال، در عرصه سیاسی عده‌ای امروز اصلاح طلب‌اند؛ فردا اصولگرا؛ و گاهی جزء نیروهای مستقل و...! در هر زمان، به تناسب موقعیت دیدگاه‌های مختلفی را مطرح می‌کنند؛ و با این وضع دیگر چه کاری پیش می‌رود؟!

یک راه این است که گروهی از متخصصان رشته‌های مختلف گرد هم آیند و همه مسائل مربوط را بررسی کنند. در این روش، فرض بر این است که مسائل در عرض هم هستند و اگر ما صد گروه داشته باشیم، هر کدام باید در یکی از این عرصه‌ها تلاش کنند. رویکرد دوم این است که مجموعه مشکلات در هر بخش را فهرست کنیم؛ برای مثال، ده نماینده از ده گروه اجتماعی داشته باشیم که هر کدام به کمک یاران خود که شامل صدها نفر از دوستان، همکاران و همفکران ایشان هستند، مشکلات بخش خود را استخراج کنند؛ یعنی مشکلات هریک از بخش‌های دانشگاه، اقتصاد، پزشکی، اخلاق، و... را جمع‌آوری، و سپس اولویت‌بندی کنند. این در امور پلکانی است و درجه‌بندی دارد که اگر برخی از آنها حل شود، راه برای حل بعضی دیگر باز می‌شود؛ اما اگر برعکس عمل شود و بخواهیم شیپور را از طرف دهان گشادش بزنیم، تا آخر به هیچ نتیجه‌ای نمی‌رسیم (همان).

به نظر من کارهای پراکنده چندان نتیجه قابل توجهی ندارد؛ بلکه باید مسئله اصلی‌تر را در این میان شناسایی کنیم. نمی‌گویم همه مسائل حتماً پلکانی است؛ زیرا در مواردی دوشاخه یا پنج‌شاخه و... می‌شود؛ ولی اینها یک مسئله ریشه‌ای دارند که اگر آن حل نشود، هیچ کدام از اینها حل نمی‌شود (همان).

۵.۲. بررسی ابعاد موضوع و نقش عوامل متعدد

۵-۲-۲. مشکل اصلی کم‌رنگ شدن ارزش‌های الهی
مشکل اصلی اجمالاً این است که ما بعد از دوران انقلاب و شکوفایی و پیروزی انقلاب، به دلایل مختلف جامعه‌شناختی، مردم‌شناسی و دلایل مختلف دیگر، به سمت دنیاگرایی سوق پیدا کردیم و ارزش‌ها کم‌رنگ شد؛ تا به اینجا رسیده است که چیزهایی را که در دهه دوم انقلاب خواش را هم نمی‌دیدیم، با چشم خود می‌بینیم؛ خیلی هم

بنابراین ابتدا با فکر کردن، باید مسائل را دسته‌بندی کنید. مسئله جمعیت فقط یک مسئله پزشکی نیست؛ بسیاری از جوان‌ها خودشان نمی‌خواهند فرزندآوری داشته باشند و می‌خواهند راحت و بدون زحمت زندگی کنند. یعنی همه مشکلات ناشی از این نیست که عده‌ای در عرصه پزشکی مانع از فرزندآوری می‌شوند؛ بلکه فرهنگ امروزی جامعه این است. زن، خودش می‌خواهد مستقل باشد و به دنبال کار می‌رود و نمی‌خواهد بچه‌داری کند. عده زیادی خودشان به دکتر پول می‌دهند تا فرزندشان را سقط کنند، یا از بارداری جلوگیری کنند.

موانع متعددی بر سر راه رشد جمعیت وجود دارد که ریشه همه آنها فرهنگ غلط و بی‌دینی است. پس باید کاری کرد که دین زنده شود، اعتقاد به خدا، معنویت، زندگی ابدی و ارزش‌های انسانی پررنگ شود.

قرن بیست و یکم و عصر به اصطلاح، اوج شکوفایی تمدن بشری است! همه اینها بر اثر ناسپاسی آن نعمت الهی است که خداوند به‌طور فطری و طبیعی در بشر قرار داده و تحت تأثیر آن، زن و مرد با یکدیگر رابطه برقرار می‌کنند و در نتیجه ازدواج آنها فرزندان به‌وجود می‌آید (مصباح یزدی، ۱۳۸۸ الف، ص ۳۴۶-۳۴۷).

۴-۵. پیامدهای جمعیتی فمینیسم

علامه مصباح یزدی، همچنین در مورد فعالیت‌هایی که تحت عنوان دفاع از حقوق زن (فمینیسم) در دنیا انجام می‌شود و پیامدهای جمعیتی نهضت به اصطلاح طرفدار حقوق زن می‌فرمایند:

متأسفانه باید پذیرفت که نتایج به‌دست‌آمده از نهضت‌های دفاع از آزادی و حقوق زن، منفی بوده است و این واقعیتی است که محققان و متفکران غربی نیز به آن اعتراف دارند. اهم این پیامدها عبارتند از:

۱. نابودی کرامت زن: زنان به‌صورت ابزار هوسرانی برای مردان درآمدند و کرامت خود را از دست دادند.

۲. رواج همجنس‌بازی: در دسترس بودن بیش از حد زنان و نیز رفتار غیرطبیعی آنان سبب شده که مردان کم‌کم از آنان روی گردان و حتی متنفر گردند. این امر به سهم خود باعث شده که مردان برای ارضای غریزه جنسی به هم‌جنسان خود روی آورند. سردی و بی‌مهری مردان نیز زنان را واداشته که عطش جنسی خود را به وسیله هم‌جنسان خود فرو بنشانند. رواج همجنس‌بازی در کشورهای غربی به‌طور عمده معلول همین علت است که خود منشأ بسیاری از بیماری‌های روان‌تنی شده است؛ به‌گونه‌ای که امروزه این پدیده به‌صورت یکی از مشکلات بزرگ برای تمدن غرب درآمده است.

۳. فروپاشی نظام خانواده: فعالیت افراطی زنان در بیرون از خانه موجب گشت تا آنان نتوانند به کارهای خانه، چنان‌که باید و شاید، رسیدگی کنند و عدم توفیق زنان در امور خانهداری، زمینه‌ساز تشدید اختلافات خانوادگی گردید. از سوی دیگر استقلال اقتصادی و داشتن در آمد سبب گستاخ‌تر شدن زنان شد، و بیم آنان را از متارکه و طلاق کاهش داد. در نتیجه دامنه نزع‌های خانوادگی گسترش

عادی شده است و هیچ‌هم نگران نمی‌شویم! ریشه اصلی این است که دین فراموش شده است و بسیاری از کسانی هم که از دین سخن می‌گویند، از آن به‌عنوان وسیله‌ای برای دنیایشان استفاده می‌کنند. دین را هم برای این می‌خواهند که چند روز راحت زندگی کنند و استفاده بیشتری ببرند. اصلاً دین چیست؟ برای چه باید بدان پایبند باشیم؟ ما برای چه آفریده شده‌ایم؟ انبیا برای چه آمدند؟ اگر دین خراب شود، کجاها خراب می‌شود؟ یک احتمال هم بدهید که اگر دین خراب شود، همه چیز خراب می‌شود، و هیچ چیزی باقی نخواهد ماند (همان).

ما خودمان را هم گم کرده‌ایم، و فراموش کرده‌ایم که برای چه آمده‌ایم، برای چه می‌جنگیم، برای چه مبارزه کردیم، برای چه انقلاب کردیم، آفتش از کجاست، و راه مبارزه‌اش چیست (همان).

۳-۵. ریشه جهانی مشکل خانواده

به عقیده علامه مصباح یزدی مشکل خانواده و جمعیت نتیجه تضعیف نهاد خانواده در جهان است؛ ایشان در این زمینه می‌فرمایند:

بشر این عصر قدر این نعمت و رحمت‌گران بهای الهی را نمی‌شناسد و برای رسیدن به لذت‌های زودگذری که از راه‌های دیگری برایش پیدا می‌شود و در تعارض با مسائل مربوط به زندگی خانوادگی است، به خانواده پشت پا زده و بنیان آن را بسیار سست کرده است. امروزه بسیاری از زن و شوهرها برای کسب درآمد، دور از یکدیگر در محیط بیرون از خانه به کار و فعالیت می‌پردازند. پیداست که در چنین اوضاع و شرایطی روابط خانوادگی و انس و الفت همسری به‌تدریج تضعیف و گسسته می‌شود و عملاً دیگر خانواده‌ای وجود نخواهد داشت. متأسفانه کار خانواده و سستی و ویرانی آن به‌جایی رسیده که در زمان ما در بسیاری از کشورها دو نفر هم جنس با هم ازدواج می‌کنند! این افراد برای بچه‌دار شدن نیز کودکی را از پرورشگاه‌ها و مکان‌های دیگر پیدا می‌کنند و در مراکز ثبت اسناد رسمی به‌ثبت می‌رسانند که او فرزند آنهاست و از آنان ارث می‌برد! دولت‌های این کشورها، بخصوص کشورهایی که رشد جمعیت‌شان منفی است، نیز به این خانواده که اکنون به اصطلاح بچه‌دار شده کمک مالی می‌کنند تا از فرزندشان نگهداری کنند! این وضع خانواده در

مصباح یزدی در این زمینه می‌فرماید: «ما در مقابل آن باید عاملی ایجاد کنیم که اینها را خنثا کند و جای آن را بگیرد. باید با زبان هنر با مردم سخن بگوییم؛ باید در مقابل این طیف، هنرمندانی تربیت کنیم که با زبان بازی، نمایش و فیلم به فرزندان دین بیاموزند» (همان)؛ متأسفانه کمبودهای فراوانی از نظر نیرو، راهکار و انگیزه لازم وجود دارد؛ ایشان در این زمینه می‌فرمایند: «راه‌حل اساسی این است که ابتدا خودمان فکرمان را عوض کنیم و بفهمیم ریشه همه این مسائل باورها و ارزش‌هاست؛ یعنی دین. پس باید هرچه در توان داریم در این بخش سرمایه‌گذاری، و حد نصابی از آن را تأمین کنیم و سپس به مسائل دیگر بپردازیم» (همان).

الحمدلله خداوند تاکنون گرایشی به دین در بین جوان‌های ما قرار داده؛ به‌گونه‌ای که میان عوامل فساد و گرایش‌های ارزشی و دینی توازنی ایجاد شده که این هم به برکت خون‌های شهداست. اما باید برای مقابله با نفوذ فرهنگی غرب چاره‌ای اندیشید. نسلی که با این ابزارها مأنوس و تربیت شده، هنگامی که بر سر کار بیاید، بسیار خطرناک است و خیلی باید برای آینده انقلاب نگران باشیم؛ مگر آنکه تلاشی جدی برای تقویت فرهنگ دینی و تربیت معنوی اسلامی و تأمین حد نصاب آن در جامعه صورت دهیم.

علامه مصباح یزدی نقش اصلی حوزه علمیه را فعالیت‌های فرهنگی و اسلامی، پژوهش و آموزش می‌داند و در این زمینه می‌فرماید:

اهمیت کار علمی زمانی دوچندان می‌شود که شاید هیچ نهاد دیگری به‌اندازه ما توان این کار را نداشته باشد. پس باید در ابتدا بیندیشیم که در این زمینه هر کار علمی که می‌توانیم انجام دهیم و کوتاهی نکنیم؛ راه‌ها و منابع آن را بشناسیم، از شگردهای دشمن آگاهی یابیم و موضع مناسبی در مقابل آنها اتخاذ کنیم (بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار اعضای کارگروه جمعیت، ۱۳۹۷/۴/۹).

ایشان معرفی آثار علمی و نتایج آن به دیگران و عموم مردم با روش‌های مشروع و عقلایی مانند برگزاری نشست‌ها، استفاده از ظرفیت‌های هنری و رسانه‌ها را مکمل کار علمی به‌شمار می‌آورند و درباره کاستی‌های ما در این زمینه می‌فرمایند:

ما برای مهم‌ترین کارها هیچ برنامه تبلیغی نداریم؛ برای کاری که مهم‌ترین عامل در بقای نظام و اسلام است و شخص مقام معظم رهبری بارها بر آن تأکید کرده‌اند! برای چنین کار

یافت. ناگفته پیداست که پیامد تشدید این‌گونه اختلافات در غالب موارد، چیزی جز طلاق و جدایی زن و شوهر نیست.

۴. افزایش تعداد دختران و زنان بدون شوهر: یکی از نتایج نهضت‌های طرفدار زنان، منع تعدد زوجات بود؛ زیرا آن را بی‌حرمتی به شخصیت زنان و موجب تضییع حقوق آنان می‌انگاشتند. از سوی دیگر، ازدواج موقت را هم با استدلال‌هایی مشابه منع کردند؛ به‌رغم ارتباط‌های آزادی که خارج از چارچوب ازدواج، شایع بود. مجموع عواملی چون همجنس‌بازی، ازدیاد طلاق، ممنوعیت چندهمسری و ممنوعیت نکاح موقت، نتیجه‌ای جز افزایش سریع تعداد جمعیت دختران شوهرنکرده و زنان بیوه نداشت. این امر در کشورهایی که مبتلا به جنگ‌های شدید خانگی یا برون‌مرزی می‌شدند و تعداد زیادی از مردان خود را از دست می‌دادند، شکل مصیبت‌بارتر و چاره‌ناپذیرتری به‌خود می‌گرفت و از صورت یک امر موقت و گذرا خارج می‌شد (مصباح یزدی، ۱۳۸۸ ب، ص ۱۷۸-۱۸۰).

۵.۳. راهکارهای حل مشکل جمعیت

علامه مصباح یزدی راهکارهایی را برای حل مشکل جمعیت بیان می‌کند که مهم‌ترین آنها تربیت فرهنگی، به‌ویژه فعالیت‌های فکری فرهنگی حوزه‌های علمیه است.

استاد در مورد بهترین روش برای حل ریشه‌ای مشکل جمعیت می‌فرماید: «به‌نظر من باید بیشتر برای کار فرهنگی سرمایه‌گذاری کنیم. قدم اول و پله اصلی همین است. اگر این اصلاح شود، همه چیز دیگر در سایه آن قابل اصلاح خواهد بود. متأسفانه در دهه‌های اخیر، بخصوص این دهه آخر، ارزش‌های دینی به‌شدت در حال ضعیف‌شدن است. این کار به‌ویژه توسط سایت‌ها، کانال‌ها، و برنامه‌هایی انجام می‌شود که به‌طور دائم جوان‌ها و حتی بچه‌های هفت یا هشت ساله را نه‌تنها نسبت به دین، بلکه نسبت به ارزش‌های خانوادگی بی‌علاقه می‌کنند» (سخنرانی آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار با جمعی از پزشکان و کارشناسان عرصه جمعیت و سلامت، ۱۳۹۷/۱۰/۶). برای مثال، رواج استفاده طولانی از موبایل در خانه‌ها، تضعیف رابطه با پدر و مادر و در نتیجه به محاق رفتن ارزش‌های خانوادگی حاکی از یک تغییر فرهنگی عمیق است. علامه

نتیجه‌گیری

از دیدگاه علامه مصباح یزدی مسئله جمعیت یک موضوع میان‌رشته‌ای است که در درجه اول با جمعیت‌شناسی و سپس با جامعه‌شناسی و اقتصاد و فقه مرتبط است. از دیدگاه ایشان از اصول موضوعه کلامی به‌خوبی مطلوبیت تکثیر نسل استفاده می‌شود. عوامل تأثیرگذار در کاهش جمعیت را توطئه دشمنان خارجی، خطای روحانیان و دولت‌مردان و عقب‌ماندگی‌های علمی می‌دانند و ریشه‌های اصلی روان‌شناختی آن را رواج فرهنگ راحت‌طلبی عمومی جهانی، تضعیف جهانی پایه‌های خانواده به‌عنوان پیامدهای فمینیسم و تضعیف ارزش‌های دینی، در نتیجه همه این عوامل می‌دانند. در چگونگی برخورد با مشکلات جمعیتی در درجه اول تعیین روش در ابتدای کار، بررسی جنبه‌های مختلف و به‌دنبال آن اولویت بندی اقدامات براساس اهمیت هر بعد از مشکل را ضروری می‌دانند و نقش اصلی حوزه‌های علمیه را فعالیت‌های فرهنگی و اندیشه‌ای در این موضوع و ارائه تحلیل‌های علمی مستند می‌دانند. ایشان معتقدند اصلی‌ترین راهکار، برخورد ریشه‌ای با مشکل یعنی عوامل ضعف دین‌داری و اعتقاد به ارزش‌های الهی در این زمینه است. می‌توان لزوم برنامه‌ریزی در جهت تقویت پایه‌های علوم مرتبط با مسئله جمعیت به‌ویژه جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی جمعیت، اقتصاد جمعیت و فقه جمعیت؛ برملا ساختن توطئه‌های دشمن، نقد روشنگرانه فمینیسم به‌ویژه تأثیر آن در تضعیف جایگاه خانواده و نیز برنامه‌های تقویت دینداری به‌ویژه ارزش‌های خانوادگی در زمینه فرزندآوری و فرزندپروری را از مجموعه دیدگاه‌های علامه مصباح یزدی برای مواجهه با مشکل جمعیت نتیجه‌گیری کرد.

مهمی، اگر خیلی تلاش کنیم این است که اطلاعیه‌ای می‌زنیم که فلان روز جلسه‌ای درباره جمعیت هست! این بیشترین تبلیغی است که برای این کار انجام می‌شود (همان). یکی از مصداق‌های تبلیغ، ارائه تحلیل‌های علمی و مستند به منابع علمی است. در این زمینه ایشان می‌فرمایند:

در کشور ما هنوز بسیاری از مردم وقتی مطلبی را از یک پرفسور انگلیسی نقل می‌کنید خیلی بیشتر در آنها اثر می‌گذارد؛ برای مثال، در بین جمعیت‌شناسان دنیا کسانی هستند که دیدگاه‌های علمی دارند که باید آنها را شناسایی کرد و در کنار مطالب دینی و وحیانی، به دیدگاه‌ها و تجربه‌های آنها نیز استناد کرد (همان).

استاد در ضرورت استفاده از ابزاری که خداوند در اختیار ما قرار داده و اقشار دیگر کمتر از آن بهره‌مندند، یعنی شناخت صحیح اسلام، و مبانی و استلزامات آن، می‌فرمایند:

از کسی که از ابتدای جوانی و نوجوانی در امریکا زندگی کرده و حالا در ایران پست و مقامی پیدا کرده است، نباید توقع داشت که مانند یک آیت‌الله اسلام را شناخته باشد و مانند او فکر کند. اما پرسش این است که چرا ما روحانیان نصوص قرآن و آموزه‌های امام را به این زودی فراموش کردیم و به این آفت‌ها مبتلا شدیم؟ اگر ما این بستو را فراهم نکرده بودیم و به وظیفه خود عمل می‌کردیم؛ آمریکایی‌ها و شبکه‌های مافیایی نمی‌توانستند این‌گونه نفوذ کنند. بنابراین باید بیشتر با توجه به خودمان نقص‌های مان را جبران کنیم و بکوشیم قدم‌هایی برای رفع کمبودها برداریم (همان).

استاد معتقدند منحنی سیر ارزش‌های احیاشده توسط امام راحل و یاران‌شان متأسفانه نزولی است؛ به‌گونه‌ای که افراد متدینی که بعد از چند سال به ایران می‌آیند، این تغییر را حس می‌کنند. ایشان با توجه به آفت‌ها و آسیب‌هایی که در مسئله جمعیت وجود دارد و لزوم ارائه تحلیل درست از آنها می‌فرمایند: «آنچه برای ما مهم است، توجه به روش انبیاء، یعنی انذار است: «ألم یأتکم نذیر». ما باید بترسیم از خطرهایی که هست و از اینکه اگر کوتاهی کنیم چه عقوباتی به‌دنبال خواهد داشت» (همان).

منابع.....

- بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار اعضای کارگروه جمعیت، ۱۳۹۷/۴/۹.
- بیانات آیت‌الله مصباح یزدی در همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات جامعه، ۱۳۹۲/۸/۹.
- تقوی، نعمت‌الله، ۱۳۹۹، مبانی جمعیت‌شناسی، تهران، آیدین.
- توکلی، محمدجواد، ۱۳۹۵، اقتصاد جمعیت، قم، وثوق.
- سخنرانی آیت‌الله مصباح یزدی در دیدار با جمعی از پزشکان و کارشناسان عرصه جمعیت و سلامت، ۱۳۹۷/۱۰/۶.
- سرای، حسن، ۱۳۶۸، «موضوع و منزلت علمی جمعیت‌شناسی»، رشد آموزش علوم اجتماعی، ش ۲، ص ۲۶-۳۱.
- مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۸۸ الف، رستگاران، تدوین و نگارش محمدمهدی نادری قمی، چ سوم، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞
- _____، ۱۳۸۸ ب، نگاهی گذرا به حقوق بشر از دیدگاه اسلام، تدوین و نگارش عبدالحکیم سلیمی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞
- _____، ۱۳۸۹، درباره پژوهش، تدوین و نگارش جواد عابدینی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞
- _____، ۱۳۹۱ الف، به پیشواز خورشید غرب: گزارش سفر آیت‌الله مصباح یزدی به اسپانیا و امریکای لاتین، تدوین و نگارش مرتضی موسی‌پور، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞
- _____، ۱۳۹۱ ب، جامعه و تاریخ از نگاه قرآن، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞
- _____، ۱۳۹۴، پاسخ به جوانان پرسشگر، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ☞

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی